

באה שבת באה מנוחה

הרב יגאל קמינצקי, רב גוש קטיף תובב"א

אומרת התורה בפרשת בראשית¹: "ויכולו השמים והארץ וכל צבאם, ויכל אלוקים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה וישבת ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה". קיים קושי בפס' "ויכל אלוקים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה", לכאורה משמע שהקב"ה עדיין עבד ביום השביעי, מה שוודאי איננו נכון, אי לכך היה צריך להיות כתוב ויכל אלוקים ביום השישי מלאכתו אשר עשה?! וכך אומר המדרש²:

"רבי, שאליה לר' ישמעאל בר' יוסי, אמר לו שמעת מאביך מהו ויכל אלוקים ביום השביעי? אתמהא, וזה אחד מן הדברים ששינו לתלמי המלך ויכל בשישי וישבת בשביעי... אמר ר' שמעון בן יוחאי בשר ודם שאינו יודע לא רגעיו ולא עתו ולא שעותיו הוא מוסיף מחול לקודש, אבל הקב"ה שיוודע רגעיו ועתו ושעותיו נכנס בו כחוט הסערה ונראה כאילו כלה בו ביום".

התשובה היא שאכן הקב"ה, שיוודע עתים וזמנים, סיים מלאכתו בדיוק ברגע האחרון של יום השישי, אבל מכיוון שיום שישי וישבת סמוכים כ"כ זה לזה, נראה כאילו הקב"ה סיים את מלאכתו בשבת.

רש"י עה"פ מביא תירוץ זה של המדרש, אך אינו מסתפק בכך ומוסיף תירוץ אחר. בד"כ כשרש"י מביא תירוץ נוסף, סימן שהתירוץ הראשון אינו מספק דיו. ואכן קשה, שהרי גם אם הדבר נראה כאילו הקב"ה סיים מלאכתו בשבת, סוף סוף הקב"ה סיים את מלאכתו ביום שישי, ולפחות כדי למנוע טעות היה צריך להיות כתוב 'ויכל אלוקים ביום השישי' ולא 'ביום השביעי'!

לכן רש"י מביא תירוץ אחר: "מה העולם היה חסר – מנוחה, באה שבת באה מנוחה, כלתה ונגמרה המלאכה". דברי רש"י לכאורה קשים להבנה. שהרי אמת שהמנוחה היתה בשבת, אך המלאכה נסתיימה ביום השישי א"כ הדרא קושיה לדוכתא, שהיה צריך להיות כתוב 'ויכל אלוקים ביום השישי'!

ויש ליישב את דברי רש"י כך: בניגוד למקובל שהמנוחה הינה פעולה פסיבית בלבד, באה התורה ללמדנו שהמנוחה היא סיום המלאכה והשלמתה, היא 'המכה בפטיש'

1. בראשית ב, א. 2. בראשית רבה י, ט.

שלה. כל עוד אין מנוחה, אין משמעות למלאכה והיא עדיין לא הושלמה. 'הכול הולך אחר החיתום', מה שנותן את המשמעות והקיום למלאכה, זוהי המנוחה.

כדי להבהיר דבר זה נשתמש בשתי דוגמאות:

דוגמא א': כאשר בונים גדר בטון, יש תחילה לבנות את המסגרת, 'הדפוס', ולאחר מכן לצקת לתוכו את הבטון. הגדר הופכת להיות גדר בדיוק ברגע שמפסיקים לצקת את הבטון בזמן מאוד ספציפי. אם ממשיכים לצקת את הבטון ללא הגבלה, לא מקבלים גדר אלא משהו אחר, אולי ערימת בטון וכדו'. ואם מפסיקים לצקת את הבטון לפני הזמן המוגדר, מקבלים גדר חסרה שאינה עונה על הצרכים והדרישות. מה שנותן בסופו של דבר את המשמעות והקיום של גדר הבטון זוהי דווקא הפסקת היציקה בדיוק במקום הנכון וברגע הנכון, אם הדבר נעשה רגע לפני כן – הגדר חסרה, ורגע לאחר מכן – היא מפסיקה להיות גדר.

דוגמא ב': הדיבור. היכולת שלי לדבר באופן שהשני יוכל להבין אותי – שבלא זה אין כל משמעות לדיבור – היא דווקא ע"י ההפסקה והמנוחה מן הדיבור. כאשר אני רוצה לומר את המילה "אבא" אם לא אפסיק בין ההברות אלא אמשיך לומר "אאא", לא תהיה שום משמעות לדיבור שלי ואיש לא יבין מה ברצוני לומר. רק כאשר אני מפסיק מלומר את ההברה 'א', כדי לעבור ולומר את ההברה הבאה "בא", רק אז הדיבור שלי מקבל את משמעותו והוא מובן לזולת. כלומר, ההפסקה והמנוחה מן הפעולה, הם שהעמידו בסופו של דבר את הפעולה על מתכונתה ונתנו לה את משמעותה.

לפי זה יש להסביר את פירוש רש"י על הפס' הנ"ל, **שהמנוחה בשבת היא סיום המלאכה**. כלומר, למרות שהמנוחה נתפסת במבט שטחי כהפסקה מן הפעולה וכחידלון בלבד, באמת היא סוף הפעולה ו'המכה בפטיש' שלה, וע"כ הקב"ה סיים את החלק האקטיבי, הגלוי, של הפעולה ביום השישי, אבל סוף הפעולה, קרי, המנוחה, נעשתה באמת ביום השביעי ועל זה נאמר "ויכל אלוקים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה".

לאור זאת יש להבין, שאדם שעמל ויוצר במשך ששת ימי המעשה, אם הוא לא מסיים את מלאכתו ונח ממנה בשבת, הרי כל מה שטרח ויגע במשך ימי החול מבוטל ומאבד את משמעותו.

אמת, על פניו אין הדבר ניכר, ונראה כאילו הכול ממשיך לעמוד על תילו כפי שהיה, אך באה התורה ומגלה לנו, שללא שבת, כל מה שנעשה בששת ימי המעשה מאבד את משמעותו, יורד לטמיון וחוזר אל התוהו ובוהו.

המדרש³ ממשיל זאת "למלך שעשה לו חופה, סיידה וכיירה וציירה, מה היתה החופה חסרה, כלה שתכנס לתוכה, כך מה היה העולם חסר – שבת", וכן משל "למלך שעשה לו טבעת מה היתה חסרה, חותם, כך מה העולם חסר – שבת".

תכלית החופה היא הכלה, ללא כלה כל מעשה החופה חסר תוחלת ותקווה וכל פועלו לריק. כלומר, אף על פי שבפועל קיימת החופה על כל אביזריה ותכשיטיה ואף על פי שהושקע בהעמדתה זמן ועמל רב, כשאין כלה, אין כל משמעות לחופה. היותה במציאות הנה בלתי רלוונטית לחלוטין. כנ"ל במשל השני, כל תכלית הטבעת היא החותם, וברגע שאין חותם – הטבעת איבדה את משמעותה!

לפי זה צריך לומר **שתכלית בריאת העולם היא השבת!** ששת ימי המעשה הם האמצעי וההכנה לשבת, "אתה קידשת את יום השביעי לשמן תכלית מעשה שמים וארץ"⁴, אם אין שבת, כל מעשה הבריאה היה לשווא! כל הבריאה איבדה את משמעותה.

ובעומקם של דברים, כל דבר בעולם מורכב מחומר ומרוח. כלשון חז"ל⁵: "אין לך כל עשב ועשב, שאין לו מזל ברקיע שמכה אותו, ואומר לו גדל". כלומר מאחורי כל יצור ויצירה בעולם עומדת רוח, קרי, כוח רוחני המקיים ומעמיד אותם, טול את אותה רוח והם יתנדפו כלא היו.

הכוחות המעמידים את החומר הם האנרגיה והתנועה המניעים את האטומים ומאפשרים בכך את קיום החומר, טול את האנרגיה ואת התנועה, והחומר יעלם. מאחורי האנרגיה והתנועה עומד ריבונו של עולם המעמיד הכול בהבל פיו, "בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם"⁶, "כי הוא אמר ויהי הוא ציוה ויעמוד"⁷, בטל הכוח המעמיד – בטלה המציאות.

מובא בגמרא⁸: "מלמד שהתנה הקדוש ברוך הוא עם מעשה בראשית ואמר להם: אם ישראל מקבלים התורה – אתם מתקיימין, ואם לאו – אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו". ובמדרש⁹ מובא בלשון קצת שונה: "שאלמלא התורה – כבר היה העולם חוזר לתוהו ובוהו", כלומר, זוהי תוצאה טבעית, העולם – ללא רוח המעמידה אותו, ללא כוח אלוקי המקיימו, מתבטל ונעלם. ללא כוח של תורה המופיע ומקיים את העולם, העולם יעלם ואיננו. וכן ללא שבת – נשמת הבריאה – כל הבריאה תתנדף כלא היתה. במבט שטחי, ששת ימי המעשה נראים מנותקים ממקורם. האדם פועל, עושה ויוצר ובזה אף נכנס לאשליה ש'אני ואפסי עוד', אני משנה, אני מקדם, אני מפתח, אני יוצר וכו'... באופן שאין מקום בעולם לקב"ה. זו אשליה, "אם ה' לא יבנה בית שווא עמלו

3. בראשית רבה (תיאודור – אלבק) י, ב. 4. מתוך תפילת שבת. 5. בראשית רבה י, ו. 6. תהלים לג, ו. 7. שם שם ט. 8. שבת פח, א. 9. דברים רבה ח, ה.

בוניו בו, אם ה' לא ישמור עיר שווא שקד שומר"¹⁰. את האמת הזו חייב אדם לגלות לעצמו ולעולם כולו, ולהתחבר אליה. להתחבר אל הרוח, אל מקור החיים, היא השבת, המגלה ומוציאה לפועל את הכוח המעמיד והמקיים את הכול. הכוח הוא ריבונו של עולם.

כל העולם כולו לא נוצר אלא לגלות את כבוד ה' בעולם, ובעיקר במקומות היותר נמוכים ושפלים, בעולם החומר, בעולם המעשה. דווקא כאן, בעולם הנראה כביכול מנותק מריבונו של עולם (עולם מלשון העלם), עולם הפירוד, שהוא האנטיתזה לאלוקות שהיא אחודה, דווקא כאן, אנו, כעם ישראל, מצווים לגלות את האחדות שבבריאה, את האלוקות. וכדברי הרבי מקוצק על הפס' "השמים שמים לה" והארץ נתן לבני אדם"¹¹, שתפקידנו להעלות את הארץ למדרגה של שמים. וע"כ השבת היא תכלית הכול, כי היא זו המסייעת בידינו לגלות את ריבונו של עולם בששת ימי המעשה.

כפי שצינו לעיל, אף על פי שכביכול אנו רק שובתים ממלאכה ונחים מששת ימי המעשה, באמת, אין מדובר במנוחה פסיבית בלבד, כי אם ב'מנוחה אקטיבית' – עד כמה שזה נשמע תרתי דסתרי – מנוחה המחברת אותנו ואת כל ששת ימי המעשה אל הבורא, כל שבת מחדש.

בשבת מתקיימות שתי פעולות במקביל: איתערותא דלתתא, ואיתערותא דלעילא. ביום זה ישנה הארה אלוקית מיוחדת. ביום זה הקב"ה שובת מכל מלאכתו ומתפנה ליצירת הקשר המחודש איתנו בכל שבת. אך אהבה תלויה בשניים. גם אנו נדרשים ביום זה להתפנות מכל עיסוקנו החוליים (מלשון חול), ולהשיב לו אהבה, כך נגיע לדיבוק אמיתי ולחיים אמיתיים: "ואתם הדבקים בה' אלוקיכם חיים כולכם היום"¹², "אני לדודי ודודי לי"¹³, "אני לדודי ועלי תשוקתו"¹⁴.

עד כה ראינו שהשבת מעמידה את המציאות רטרואקטיבית, לפי שכך גם נברא העולם. קודם נבראו ששת ימי המעשה והחול ורק אח"כ שבת, אך חז"ל מלמדים אותנו שגם ששת ימי המעשה העתידיים, גם הם מתברכים מן השבת שהיתה. הימים הבאים שואבים את כוחם מן השבת, מן החיבור אל האלוקות. ללא חיבור זה הכול מת. בדומה לשינה, אדם אינו מסוגל להמשיך לחיות ללא שינה. שינה אינה רק מנוחה מן העבר. בשנתו האדם מתנתק מחיי המעשה ומהסובב אותו¹⁵. נשמתו עולה למעלה ומתחברת אל יוצרה. חיבור אל מקור החיים מאפשר את המשך החיים, כאמור "ואתם הדבקים

10. תהלים קכז, א. 11. שם קטו, טז. 12. דברים ד, ד. 13. שיר השירים ו, ג. 14. שם ז, יא. 15. הפעילות החשמלית של המוח בשעת השינה היא נמוכה ביותר. "שינה – אחד משישים ממתה" (ברכות

בה' אלוקיכם חיים כולכם היום"¹⁶. בלא שינה זו, בלא חיבור זה אל האלוקות לצורך קבלת כוחות חיים מחודשים ורעננים, האדם מת. אכן בבוקר לאחר מילוי המצברים אנו מודים לקב"ה "שהחזרת בי נשמתי בחמלה, רבה אמונתך"¹⁷. מספרים שבאחת היחידות המיוחדות של צה"ל בחנו יכולת הישרדות של חיילים הנופלים בשבי. התברר שחיילים רבים יכלו לעמוד בניסיונות מאוד קשים, אך כולם 'נשברו' כשמנעו מהם שינה. ניתוק מהמקור מביא אל החידלון ואל המוות. לסיכום, השבת נותנת כוח לכל ימי המעשה, הן אלו שהיו והן אלו שיהיו. היא זו שנותנת לנו חיים ומשמעות לכל מה שעשינו בעבר ולכל מה שעתיד להיעשות, וכך נאמר בזהר¹⁸: "רבי יהודה קארי ליה שבת, דכולהו שיתא מניה מתברכין", כלומר שכל ששת ימי המעשה מתברכים מהשבת.

נו, ב.). ¹⁶. דברים ד, ד. ¹⁷. מתוך ברכות השחר. ¹⁸. זוהר אדרא רבא ח"ג קמ"ב, ב.

מנוחה אינה בטלנות כי אם התקדמות גדולה!

הני שבעה דשבתא כנגד מי, כנגד שבעה קולות שאמר דוד על המים; לפי המבט הראשון ניכרת השלימות רק מן העבודה והמעשה, אבל המנוחה הרי היא בטלה ושוממות ואין בה מעלה. אמנם לפי ההשקפה האמיתית עיקר הדבר שמכשיר את השלימות של כל המעשים הוא רק המנוחה, שהמנוחה השכלית מכשרת את כל הפעולות לתעודתן. כמו כן בכלל הבריאה עיקר השלימות נראה מתיקון וישוב, אבל בחורבנות אינו נראה שום חכמה ותכלית לפי ההשקפה הראשונה, אבל כשאנו רואים התכלית של המציאות והשלימות היוצאות מהחורבנות, אנו מכירים שהם בחכמה ועצה של גדול העצה ית', שעליהם אמר דוד: "לכו חזו מפעלות ה' אשר שם שמות בארץ". וכנגדם אמר דוד שבעה קולות על המים. שהמים הם מנגדים לישוב האדם שהוא השכלי ותכלית הבריאה. ומ"מ במים, בהתנגדות הישוב הכללי ע"י החורבנות הגדולות שנמצא בו, אנו רואים יד ה' ושומעים קול ה', כמו שפירש ענייני החורבן "קול ה' חוצב להבות אש", מזוועות ורעידות הארץ "קול ה' שובר ארזים וגו'" הכל העדר וחורבן, ומ"מ כשתכליתם ניכר לשלימות שבא בגללן אנו מכירים קול ה'. וסיים בחורבן הכללי של הארץ "ה' למבול ישב", ונעשה מזה תכלית גדול "וישב ה' מלך לעולם", כי ע"י המבול נטהרה הארץ מרשעים שלא היו ראויים להמשיך עליהם מלכות שמים וללכת בדרכי ה', שהוא תכלית המציאות האנושית. ע"כ בהשקפת התכלית אנו מכירים ערך החורבן, וכן בהשקפת התכלית הבא משביתת המעשים, שהוא עודף יותר מהבריאה בכללה שנעשתה בשישה ימים, והיא נרמזה בז' שהוא מעלה יתירה על שישה שכולל במספרו הבריאה. נתקנו כנגד הדעה האמיתית הזאת שבעה דשבתא, להורות שצריך להשתמש במנוחת השבת לתכליתו, ולא רק בבטלה והעדר מלאכה כ"א להפיק שלימות השכלי והמידותי בקרבת אלוקים ודרכיו הטובים.

הרב אברהם יצחק הכהן קוק ע"ן איה ברכות א' פרק רביעי אות מג